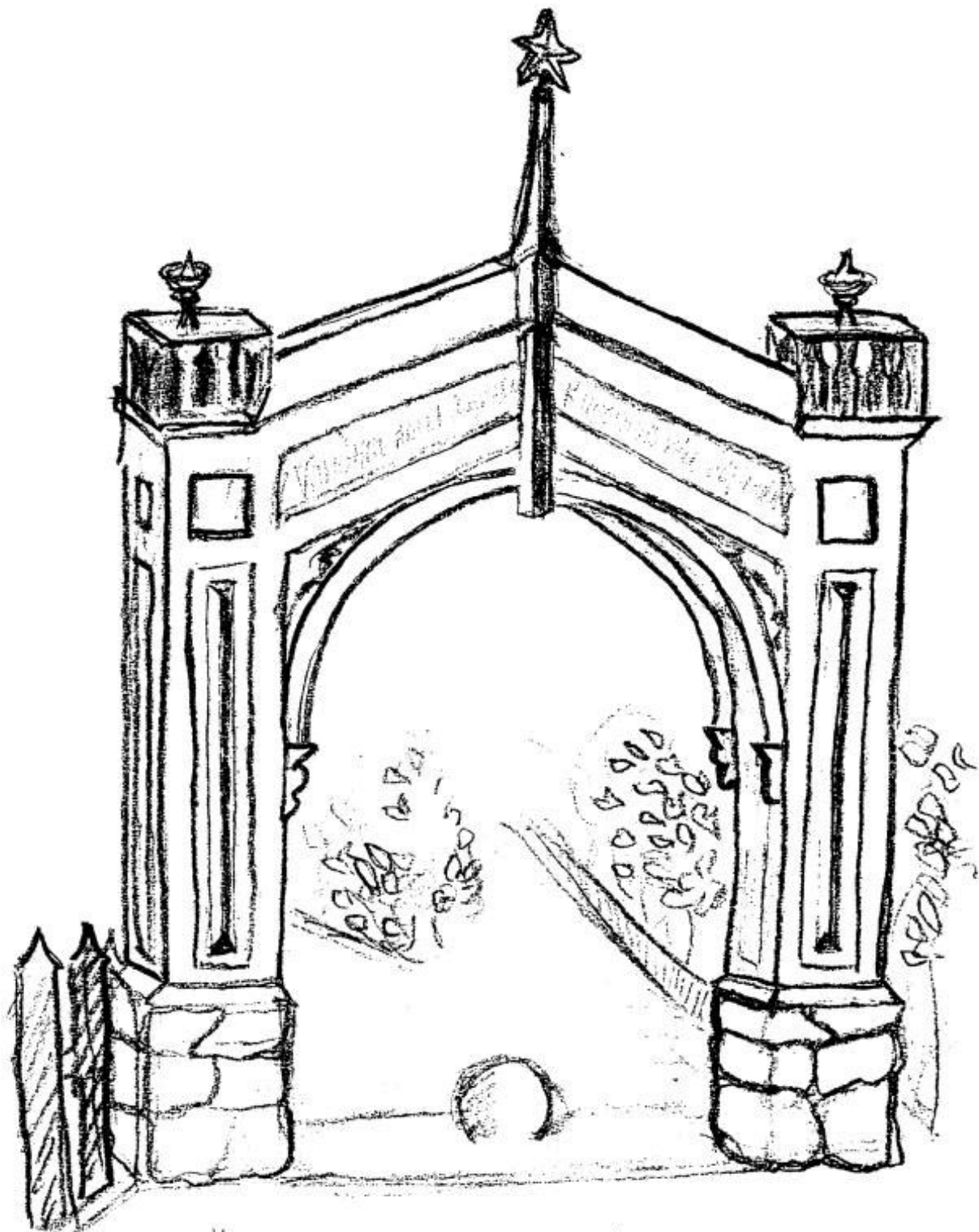

Havsbadsparken förr...

"VANDRARE, HAVET DIG HÄLSAR.
KLIPPORNAS RIKE DIG KALLAR"

Innehållsförteckning

Inledning	2
Badortsstart 1 juli 1846	3
Badhusen	4
Badgästliv	5
Havsbad restaurangen	6
Societetshuset	7
Carl Peter Curman	8
Calla Curman	8
Unge doktor Curman och gamle konsul Mollén	9
Curmans villor	10
Avslutning	11
Källor	12

Inledning

Vistelse på kurort, var en företeelse som drabbade Lysekil och andra kustsamhällen kring Bohuskusten likt en farsot under 1800-talets andra hälft. Att vistas på kurort sommartid blev plötsligt högsta mode bland societeten. Lysekils havsbad som startades 1847, blev den fjärde i ordningen av bohuslänska kurorter, näst efter Strömstad som var först redan 1780, därefter Gustavsberg i Uddevalla 1804, Marstrand 1816 och Varberg 1822. Ingen av de äldre badortsmiljöerna på västkusten är dock så välbevarad som den i Lysekil, inte ens Marstrands. Badorten Lysekil, var i sin barndom av mycket primitiv karaktär, men växte ganska snart till oanad storlek och popularitet, och mot slutet av 1800-talet kunde man tala om Lysekil som en utpräglad kurort.

Societetshuset, som är den självklara medelpunkten i badortsområdet, nuvarande havsbadsparken, uppfördes 1872 och byggdes ut till sin dubbla storlek 1882. Förr fanns det en musikpaviljong strax nedanför Societetshuset, numera finns där bänkar och en byst av det moderna havsbadets grundare, Carl Curman.

Till parken kommer man från nordöst in genom en vackert smyckad träportal. Längre ned mot vattnet ligger den forna badrestaurangen, numera danslokal. Parken avslutas av en bred träkaj, med småbåtshamnen utanför, skyddad mot Gullmarsfjorden av flera långa vågbrytare. Släggön förbinds med fastlandet av en liten träbro, som tillhör kallbadhuset. En anläggning som uppfördes vid sekelskiftet. Detta är det enda badhus i Lysekil som fortfarande står kvar, och kan vittna om Lysekil som kurort.

Kallbadhuset som restaurerats flertalet gånger under årens lopp, är fortfarande i aktivt bruk. Från Släggö och kallbadhuset kan man sedan följa strandpromenaden till de två sommarhotell från 1890-talet, som ligger i riktning mot havsfiskelaboratoriet, vid Kyrkviken.

De Curmanska villorna som uppfördes 1878 och 1880, är byggda i en fornnordiskt inspirerad stil, med svalgångar och arkader. Utkastet till dessa byggnader, liksom till Societetshuset, gjordes av Curman själv. Villorna tjänade som sommarbostad och läkarmottagning. De Curmanska villorna har praktiskt taget helt bevarats i sitt ursprungliga skick både ut- och invändigt. Husen som fortfarande befinner sig i privat ägo, nyttjas alltjämt av samma familj som sommarbostad. Också den tomt de står på är privat. Resten av området, med dess byggnader, tillhör däremot kommunen.

Badortsstart 1 juli 1846

John Gabriel Mollén hade varit verksam i Lysekil under 16 år, då han på inrådan av Magnus Huss, sedermera professor, startade badorten Lysekil. Huss hade kommit att uppehålla sig som karantänsläkare i Lysekil under någon epidemí och ansåg att bad borde befrämja hälsan och att särskilt bad i havsvatten var välgörande. 1846 startade Mollén sitt havsbad efter följande annons i Bohus Läns Tidning i juni 1846.

Saltsjö-bad

vid

Lysekil

Denna badinrättning, hwilken på af Sveriges skickeligaste Läkares tillskyndan blifwit anlagd, och hwilken har ett obemängdt Hafsvatten och den renaste Hafsluft öppnas för allmänt begagnande den 1: e instundande Julii och fortsättes till d. 15 sept. Respective badbesökande, hwilka behaga hedra inrättningen med sitt förtroende täckes för anteckning och Boningars anskaffande göra anmälan herom hos undertecknad.

Lysekil den 23 juni 1846

J.G. Mollén

Badhusen

Det första badhuset som byggdes av konsul John Gabriel Mollén 1846, bestod av ruffen från det förlista fartyget Triton. Det var ett varmbadhus med endast två badrum. För damerna fanns det ett relativt enkelt kallbadhus som låg precis invid strandkanten. 1849, byggdes ett nytt varmbadhus invid det förra. Det nya hade fyra badrum, och i anslutning till detta lades ett kallbadhus för herrar med bassängen som en muravgränsning i vattnet. När Carl Curman tog över badbolaget 1864, byggdes det ett nytt varmbadhus som var betydligt större än de föregående. Det bestod av hela tolv badrum, en societetssalong samt en badläkarmottagning.

Det nya varmbadhuset fick sin plats längs med stranden. Parallellt med badbyggnaden löpte en ca sju meter bred brygga "Trampen", som den kom att kallas. 1870, byggde man återigen ut badhuset, nu till nästan dubbla storleken, innefattande trettiofyra badrum, kar med gyttebad, "modifierad" kallvattensbehandling med varmluft och ångbad. I början av 1900-talet gjordes ytterligare en utbyggnad, då herrbadet utökades med, bland annat en större bassäng och tio nya badrum. 1939, brann det nya varmbadhuset ner.

Curman byggde även ut kallbadhusen. Herrarnas kallbadhus byggdes mot Kyrkvik till, medan dambassängen byggdes nordost om den kulle där Curman senare kom att bygga sina villor. 1911, byggde man även ut kallbadhuset på klipporna mot Släggö. En del av detta stora magnifika kallbadhus står kvar än i dag, och kan besökas av den som känner för ett dopp.

Badgästliv

Under mitten av 1800-talet ansågs det att bad borde främja hälsan, och särskilt bad i havsvatten ansågs välgörande. Man framhöll luftens speciella kvalitet vid kusterna, med salta vindar och "stark luft", som särskilt hälsosamt. Dessutom ansåg badläkare Carl Curman att det var hälsosamt, att även dricka havsvattnet. Rekommendationen var ett halvt glas om dagen, att drickas på morgonen. Att blanda upp havsvattnet med whiskey, var en populär start på dagen.

I takt med att badortsmiljön växte, växte så också antalet badgäster, så behovet av bostäder måste lösas. 1894, byggdes därför de mycket vackert belägna Strandhotellen 1 och 2, som står kvar än idag. För mindre bemedlade gäster inrättades ett sommarhem i villa Fridhem, som idag drivs under namnet Havshotellet.

I den karakteristiska badortsmiljö som nu började framtona i Lysekil, ägnade man sig åt gyttjebad, ångbad och tångbad samt andra badformer som ansågs läkande. Under en vistelse på kurorten Lysekil ingick olika aktiviteter, bland annat segling, motionspromenader, utflykter och liknande aktiviteter.

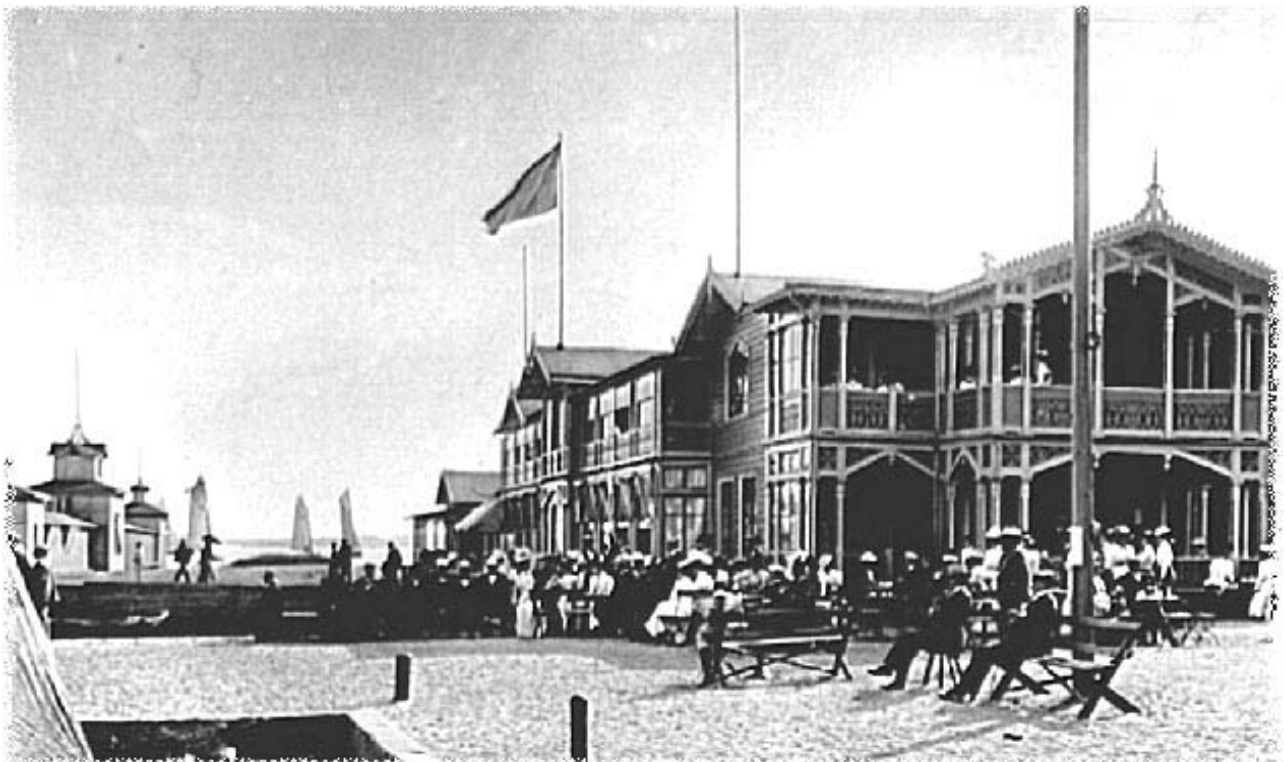
Detta badortsliv var endast avsett för societeten i samhället, främst stockholmare på semester. Då societeten samlades på en så koncentrerad plats som Lysekil, förekom det givetvis ett rikt sällskapsliv med dans och musik, god mat och oskyldiga flörtar som emellertid ibland ledde till både frieri och giftermål. Varje år valdes en direktion (nöjeskommitté), som ansvarade för alla nöjestillställningar som ägde rum.

Havsbadshälsan

Bredvid herrarnas kallbadhus fanns en byggnad avsedd för gymnastik. Byggnaden byggdes om 1869 till restaurangbyggnad och döptes passande nog till Havsbadshälsan.

Restaurangen om- och tillbyggdes 1895 till att bli en av de största restaurangerna i Sverige, med plats för 300 personer samtidigt. Restaurangen finns fortfarande kvar och drivs idag främst under sommarhalvåret som restaurang/nattklubb.

Societetshuset

Societetshuset i Lysekil var ett representativt exempel på den träarkitektur som blomnade upp under 1800-talets tre sista decennier. Denna rikt dekorerade träarkitektur hade utvecklats ur schweizervillan, som kännetecknades av de stora öppningarna ut mot naturen, höga och breda fönster, altaner, verandor, balkonger, gallerier. Fönsterglasen var ofta kulörta, och allt gav ett luftigt intryck.

Societetssalen, försedd med musikläktare var avsedd att användas som dans- och konsertsal. Salen fick sin enorma rymd genom att den gick ända upp till takåsen. Salen ansågs under badortens glans, rymma 800-900 personer. Dans stod på schemat varje tisdag och fredag, och ibland anordnades det badbaler. Där hölls även morgonandakt, dock inte med en präst från Lysekil, utan med badbolagets predikant. I källarplanet fanns post, telestation, små butiker med allt från förnödenheter till lyxartiklar.

Societetshuset med sitt förträffliga läge vid havet var, likt resten av havsbadsparken, avsett endast för kurgästerna. Ortsbefolkningen fick ej vistas här samtidigt.

Tragiskt nog dukade denna en gång så magnifika och anrika byggnad under, i en eldsvåda 1985. Trots att man försökt att återskapa byggnaden, skiner det moderna igenom och tyvärr är det en gång så magnifika Societetshuset borta för alltid.

Carl Peter Curman

Carl Curman, föddes i Sjögesta socken i Östergötland 1833. Trots att han växte upp under mycket blygsamma ekonomiska förhållanden, bestämde han sig tidigt för att bli läkare. Han studerade vid Linköpings gymnasium och senare vid universitetet i Uppsala. Studierna var givetvis inriktade på medicin, men på grund av sin skrala kassa fick han ta jobb som informator på landet. Det var i denna egenskap som lärare för barnen i två familjer från Munkedal, som han kom i kontakt med västkusten och Lysekil. Till Lysekil kom han första gången 1853, för att sköta hälsan vid konsul Molléns då primitiva badinrättning.

Curman återupptog så småningom sina läkarstudier, som konkurrerade med de konstnärliga drifter han kände inom sig. Läkarrollen vann dock slutligen, men han släppte aldrig den konstnärliga ådran, då han samtidigt studerade vid Akademien för de fria konsterna. Curman blev medicine kandidat 1859, följt av medicine licentiat 1864. Sedan följer en diger lista av titlar och olika examina såsom, professor i plastisk anatomi vid Konstakademiens läroverk, hedersledamot av Konstakademien, docent i klimatologi vid Karolinska institutet, samt docent i balneologi (läran om de medicinska badbehandlingsmetoderna). Och det var inom detta område han brann som hetast. 1859 blev han badläkare i Lysekil där han senare 1863, fick i uppdrag att anordna en ny badhusanläggning.

Men det var inte bara i Lysekil som Carl Curman var verksam. Om vintrarna bodde han i Stockholm, där han 1867 inrättade Malmtorgsbadet, som var en offentlig badinrättning. Senare inrättade han också det mer kända Sturebadet. Men det var ändå Lysekil som låg honom närmast om hjärtat, och det var här han tillbringade alla sina somrar i sina fornnordiska stugor som han själv skissade och byggde.

Calla Curman

På den yttersta spetsen av Lysekil ligger det område vi känner som Stångehuvud. Vad alla kanske inte känner till är att detta natursköna område, en gång var nära att bli upphugget och söndersprängt av stenhuggare. Anledningen till att så inte skett, har vi Calla Curman, Carl Curmans fru att tacka för. Efter Carl Curman död, ville fru Curman på något sätt hedra sin avlidne make, havsbadets grundare. Hon såg sin chans, när exporten av sten i stort sett upphörde under 1a världskriget. Calla Curman skriver i sin dagbok.

" Det var under denna tid beslutet mognade hos mig att köpa det vackra område af Valhall och Stångehufud, som ännu finns kvar, men som efter krigets slut en gång ofelbart sönder mattas. För att hedra min aflidne makes minne, badortens grundare, ville jag gärna offra ett så stort kapital som möjligtvis jag kan undvara och åt samtid och framtid skänka ett härligt klippområde för evärdliga tider ". År 1925 skänkte hon området till Kungliga Vetenskapsakademien, som en stiftelse fortfarande förvaltar Stångehuvud åt.

Unge doktor Curman och gamle konsul Mollén

Curmans villor

Förebilden till de Curmanska villorna, är den norska allmoge- och stavkyrkoarkitekturen, blandad med nygotik och nyrenässans. Påverkan från den byggnadstyp som schweizervillan representerar, är också påtaglig. Storstugan stod klar 1873, och lillstugan 1878. Samma år var Carl och Calla Curman på bröllopssemester i Spanien. På midsommarafton nåddes de av beskedet om attorstugan brunnit ner, men att lillstugan, som var ämnad att tjäna som bostad åt barnen och tjänstefolket, var räddad.

Curman började således skissa på nya ritningar till den nya villan. Han granskade de gamla skisserna noggrant, och nu såg han möjligheter till både förenkling och förfining. Efter Curmans egna skisser, tillverkade Ekmans snickerifabrik i Stockholm, ett monteringsfärdigt hus som minner om fornstora dagar. Utsnidade drakar och ormar pryder byggnaden, och färgerna är kraftfulla men väl harmoniserade med varandra. Runt huset löper på övervåningen svalgångar där den friska havsluften kan svepa in.

Den nyaorstugan kostade 5 800:- plus frakt från Stockholm. 1880, stod den nya villan klar. Till det yttre var förändringarna inte så starkt iögonfallande, det var framförallt byggnadens inre, som fick de största förändringarna. Inne i huset verkar tiden stannat upp. Drömmen om det urnordiska sveper över möbler, textilier, målningar och inredning, allt är mycket väl bevarat. I inredning och utsmyckning syns inspirationen av vikingatiden med sina drakslingor på möbler, väggar och snickerier. I husets största rum "höganloftssalen" finns det väggmålningar med motiv ur Eddans berättelse om Sigurd Fåfnesbane, målade av Hanna och Eskil Winge.

Överallt på takebjälkar och högst uppe på väggarna, finner man inskriptioner, målade i konstnärligt utformad gotisk stil. Allmogetextilier pryder taken i de flesta rummen. Och runt väggarna löper tänkespråk ur Eddan. Möbler och drakslingor är i ek, formgivna av konstnären August Malmström (känd för målningen "Gründslanten"). Malmström, målade också matsalsporlinet i fornnordiskt mönster, som än i denna dag används i villan. Curmanska villorna är de enda byggnadsminnesförklarade husen i Lysekil. Trots detta har inte husen gjorts om till museum, utan här tillbringar fortfarande släkten Curman sina somrar så som man gjort i över hundra år. På husets gavel står det att läsa:

"STÅENDE PÅ HÄLLEBERG, TRYGGT I HERRENS HÄNG"

Avslutning

Än idag har vi kvar stora delar av havsbadsparken, även om den mist mycket av sin forna prakt. Kvar finns kallbadhuset som en bro mellan Släggö och fastlandet. Trots att färger flagnat och vissa brädor ruttnat, ser man charmen i de gräddvita brädornas kontrast till de svarta taken.

Kvar finns restaurangbyggnaden som inte på länge varit så praktfull och välkött som den är idag. Kvar finns societetshuset dock i en nyare upplaga efter branden 1985. Kvar finns Curmans villor i exakt det skick som de var i under storhetstiden som kurort.

Borta är alla varmbadhus, borta är musikpaviljongen, borta är avgränsningarna mellan societet och bofasta, borta är kurbaden, borta är Lysekil som kurort...

Källor

Personkontakter

- ✓ Marianna Andersson, Kultursekreterare Lysekils kommun.
- ✓ Marita Elisson, Turistchef.
- ✓ Carl Willy Jonsson, Vikarvets museum.
- ✓ Göran Elgemyr, Curmans Aktiebolag.
- ✓ Stefan Larsson, Fornvårdare.
- ✓ Länsstyrelsen, i Göteborg och Vänersborg.
- ✓ Kallbadhusets vänner.
- ✓ Birgitta Lesström (visning av Curmans villor).

Litteratur

- ✓ Curmans villor, Societetshuset. Kulturhistorisk dokumentation inför byggnadsminnesförklaring NR: 20.
- ✓ Badgästliv i Lsekil, 1850-1930. B1-uppsats i etnologi, 1981, Kerstin Olsson.
- ✓ Den Svenska västkustens havsbadort. En miljöstudie. Lars Stackell. LAN produkter, Göteborg 1974.
- ✓ SPA, redaktör: Lena Katarina Swanberg. Raster förlag 1998.
- ✓ Kulturmiljöer i Lysekils kommun. Historia och program för vård och bevarande. Lysekils kommun 1992.
- ✓ Lysekil, skeppssamhället som blev industristad. Knuth Hansson.

Internet

- ✓ www.sturebadet.se
- ✓ www.lysator.liu.se/runberg/sbh/curmacar.html (Svenskt biografiskt handlexikon)

Bilder

- ✓ CARLA-MEDIA, Foto och copyright: CARLA-MEDIA AB.
- ✓ Vikarvets museum.

Denna broschyr är sammanställd av
Lysekils vuxenutbildnings kursdeltagare i kursen,
"Att leda och arbeta i projekt".

Projektet valdes med tanke på Lysekils stundande
100 års Jubileum. Vi tyckte det kunde vara roligt, intressant
och av allmänintresse med en tillbakablick på
havsbadsparken i dess glansdagar.

Projektgruppen

2002-12-20

Theres Nielsen

Sara Nordholm

Lennart Rexhagen

Stina-Karin Zackariasson

Ett särskilt tack till

Carl Willy, för hjälpen i Vikarvets fotoarkiv.

Marianna, för vis vägledning och lån av böcker.

Leif, på Carla-Media, för hjälpen med- och lånet av bilderna.